

Міжнародний гуманітарний університет

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ, ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ ТА ТУРИЗМУ

Кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія України та української культури

Галузь знань	18 Виробництво та технології
Спеціальність	181 «Харчові технології»
Назва освітньої програми	«Ресторанні технології»
Рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський) рівень</u>

Розробники і викладачі	Контактний телефон	E-mail
Доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін к. пол. наук Панасюк Валентин Анатолійович	0987603525	Panasyukvalentin85@gmail.com

1. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Історія України та української культури – вивчає сучасне та минуле українського народу, особливості його розвитку. Курс є інтегрованим, у ньому подієва історія є соціально-політичним тлом, яке допомагає розтлумачити культурний поступ відповідно до вимог часу. У теоретичному матеріалі, завданнях до практичних і для самостійних занять хронологічно висвітлені головні етапи становлення вітчизняної культури.

Мета дисципліни «Історія України та української культури» – сприяння формуванню у студентів національно-культурної ідентичності, патріотичного світогляду, активної соціальної та громадянської позиції, почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу.

Знання Історії України та української культури це частина нашого світогляду, тобто поглядів на життя природу і суспільство.

Передумови для вивчення дисципліни: Вивчення шкільного курсу «історії України» та «Всесвітньої історії».

2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інтегральна компетентність:

ІК-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми технічного і технологічного характеру, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у виробничих умовах підприємств харчової промисловості та ресторанного господарства та у процесі навчання, що передбачає застосування теоретичних основ та методів харчових технологій.

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 13. Здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні.

ЗК 14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для забезпечення здорового способу життя.

Навчальна дисципліна історія України та української культури забезпечує досягнення програмних результатів навчання (РН), передбачених освітньою програмою:

ПРН-2. Виявляти творчу ініціативу та підвищувати свій професійний рівень шляхом продовження освіти та самоосвіти.

ПРН-26. Формувати і відстоювати власну світоглядну та громадську позицію, діяти соціально відповідально та свідомо.

ПРН-27. Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства, вести здоровий спосіб життя.

3. ОБСЯГ ТА ОЗНАКИ КУРСУ

Загалом		Вид заняття (денне відділення / заочне відділення)			Ознаки курсу		
ЄКТС	годин	Лекційні заняття	Семінарські заняття	Самостійна робота	Курс, (рік навчання)	Семестр	Обов'язкова / вибіркова
6	180	14/ 6	16 / 6	60 / 78	1/1	1 / 1	Обов'язкова

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
		денна форма				Заочна форма			
		усього	у тому числі			усього	у тому числі		
лекц.	семін.		сам. роб.	лекц.	семін.		сам. роб.		
1	Тема 1. Витоки української історії та культури 1 млн. р. тому – VII ст.	10	2	2	6	12	2	2	8
2	Тема 2. Київська Русь політичне та культурне життя (IX ст. – XIII ст.).	10	-	2	8	10	-	-	10
3	Тема 3. Соціально-політичний і культурний розвиток Галицько-Волинської держави. (XII – XIV ст.).	10	2	2	6	10	-	-	10
4	Тема 4. Українські землі у складі іноземних держав. Українська культура Литовсько-польської доби (друга пол. XIV – перша пол. XVII ст.)	12	-	2	10	10	-	-	10
5	Тема 5. Українське козацтво та культура українського бароко (XVII – XVIII ст.).	8	2	-	6	8	2	-	6
6	Тема 6. Історико-культурний розвиток на українських землях кінця XVIII –	10	-	2	8	10	-	-	10

	сер. XIX ст.								
7	Тема 7. Україна та українці на шляху національного відродження (друга половина XIX – перше двадцятиріччя XX ст.).	10	2	2	6	10	-	2	8
8	Тема 8. Соціально-політичні та культуротворчі процеси в Україні (20 – 80-х рр. XX ст.).	10	2	2	6	10	2	2	6
9	Тема 9. Історико-культурні процеси в Україні в умовах незалежності (90-ті рр. XX – початок XXI ст.).	10	4	2	4	10	-	-	10
	Усього годин	90	14	16	60	90	6	6	78
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН									

5. ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ОБЛАДНАННЯ

Проектор EPSON EB-X9, проєкційний стаціонарний екран. Ноутбук ASUS E509D AMD Ryzen 3 3200U with Radeon Vega Mobile Gfx 2,60 GHz. ASUS n3050i-c/ Intel(R) Celeron(R) CPU N3050 1.60 GHz. Програмне забезпечення: Linux ubuntu, Libreoffice, Blender, Autodesk Homestyler, Planner 5D, Remplanner, SmartDraw, GOOGLE ANALYTICS, CANVA, Google SketchUp, Figma. Доступ до Інтернету.

В умовах дистанційного навчання використовується платформа Moodle та онлайн ресурси Zoom, Google Classroom та Google Meet.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи студентів щодо вивчення дисципліни «історія України» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, рефератів тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма

1	<p>Тема 1. Витоки української історії та культури 1 млн тому – VII ст.</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Школи, напрямки та теорії в історії української культури XX–XXI століття. 2. Сучасні досягнення технологічних наук і етика. 3. Професійна культура сучасного фахівця. 4. Історія української культури в наукових дослідженнях. 5. Співвідношення між державністю, ідентичністю і культурою в українському контексті. 6. Проблема етногенезу українців у вітчизняній та закордонній історіографії. 7. Особливості накопичення знань, розвитку технологічних можливостей людства у найдавніший (доцивілізаційний) період. 8. Наслідки тисячолітньої колонізації Північного Причорномор'я греками та римлянами для України. 9. Передслов'янське населення України, його матеріальна та духовна культури. 10. Перші письмові згадки про слов'ян: політичний устрій, побут, звичаї та традиції слов'ян за античними та арабськими джерелами.</p>	6	8
2	<p>Тема 2. Київська Русь політичне та культурне життя (XI ст. – XIII ст.).</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Русь в епоху становлення. Хрещення Русі. 2. Ярослав Мудрий як розбудовник культури Київської Русі. 3. «Остромирове Євангеліє» як пам'ятка образотворчого мистецтва та давньоруської літератури часів Київської Русі. 4. Фреска як жанр образотворчого мистецтва середньовічної доби. 5. Різьблення по дереву як різновид декоративно-ужиткового мистецтва. 6. Золоті ворота – визначна пам'ятка фортифікаційної архітектури Київської Русі.</p>	8	10
3	<p>Тема 3. Соціально-політичний і культурний розвиток Галицько-Волинської держави. (XII – XIV ст.).</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Князь Роман Мстиславович. 2. Данило Галицький людина легенда. 3. Лев Данилович та його значення в історії держави. Культура Галицько-Волинського князівства. 4. Побут і звичаї простого народу. 5. Соціально-політичний устрій князівства. 6. Архітектура освіта та живопис Галицько-Волинської держави.</p>	6	10
4	<p>Тема 4. Українські землі у складі іноземних держав. Українська культура Литовсько-польської доби (друга пол. XIV – перша пол. XVII ст.)</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Розвиток освіти та науково-технічних знань в Україні в XIV – першій половині XVII ст. 2. Початок книгодрукування в Україні. 3. Український Ренесанс кінця XVI – першої третини XVII століть та його особливості. 4. Діяльність братських шкіл в Україні. 5. Українці в європейських університетах (XIV–XVI ст.).</p>	10	10
5	<p>Тема 5. Українське козацтво та культура українського бароко (XVII – XVIII ст.).</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Ідеал людини доби бароко. 2. Внесок гетьмана Мазепи в розвиток української культури та мистецтва. 3. Внесок українців у розвиток російської культури XVII–XVIII ст. 4. Києво-Могилянська академія та її роль в історії культури України. 5. Образ Мазепи в художній культурі.</p>	6	6
6	<p>Тема 6. Історико-культурний розвиток на українських землях кінця XVIII – сер. XIX ст.</p> <p>Реферати:</p> <p>1. Історична ретроспектива українського національного відродження. 2. Культурний герой у народній свідомості (XIX ст.). 3. Українці в російській культурі XIX ст. 4. Роль інтелігенції у творенні культури Нового Часу. 5.</p>	8	10

	Художні стилі в українській архітектурі XIX ст.		
7	Тема 7. Україна та українці на шляху національного відродження (друга половина XIX – перше двадцятиріччя XX ст.). Реферати: 1. Жінка-митець в українській культурі XIX століття. Особливості художнього світосприйняття. 2. Українська мова та національна культура. Проблеми існування. 3. Національна ідея у філософському світогляді М. Драгоманова. 4. Роль М. Грушевського у національно-культурному розвитку народу. 5. Архітектура класицизму в Україні XIX століття.	6	8
8	Тема 8. Соціально-політичні та культуротворчі процеси в Україні (20 – 80-х рр. XX ст.). Реферати: 1. Доля українського митця у XX столітті. 2. Більшовики й українська інтелігенція. 3. Загальнолюдське та національне у творчості шістдесятників. 4. Місце та роль О. Довженка у світовому кінематографі. 5. Українська церква в умовах радянського тоталітаризму.	6	6
9	Тема 9. . Історико-культурні процеси в Україні в умовах незалежності (90-ті рр. XX – початок XXI ст.). Реферати: 1. Художня культура України у добу незалежності. 2. Культура та політика. Особливості взаємодії. 3. Художньо-масові форми дозвілля в Україні та розвиток професійного мистецтва. 4. Роль Т. Шевченка у духовному відродженні нації (2004, 2014 рр.). 5. Петриківський розпис: традиція та сучасність.	4	10
Всього		60	78

7. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю		Складові оцінювання
поточний контроль, який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювання.		50%
підсумковий контроль, який здійснюється у ході проведення іспиту (заліку).		50%
Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, тестів, кейсів, практичних завдань, іспит (залік)	

8. ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ПІДСУМКОВИМ КОНТРОЛЕМ У ФОРМІ ЕКЗАМЕНУ/ ЗАЛІКУ

Денна форма навчання

<i>Поточний контроль</i>			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи на семінарських (практичних) заняттях			
1.1. Підготовка до практичних занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних занять	25
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
1.2. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР, перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
1.3. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до розкладу занять і графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе)	10
1.4. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	5
Разом балів за поточний контроль			50
<i>Підсумковий контроль</i> екзамен / залік			50
Всього балів			100

Заочна форма навчання			
<i>Поточний контроль</i>			
Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи під час аудиторних занять			
1.1. Підготовка до аудиторних занять	Відповідно до розкладу	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час аудиторних занять	15
За виконання контрольних робіт (завдань)			
1.2. Підготовка контрольних робіт (завдань) за заданою тематикою	-//-	Перевірка контрольних робіт, (завдань)	15
Виконання завдань для самостійного опрацювання			

1.3. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР, перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
2.1. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою, індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо	Відповідно до графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	10
Разом балів за поточний контроль			50
<i>Підсумковий контроль екзамен / залік</i>			50
Всього балів підсумкової оцінки			100

9. КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ (для іспиту / заліку)

Рівень знань оцінюється:

«відмінно» / «зараховано» А – від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вмє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

«добре» / «зараховано» В – від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

«добре» / «зараховано» С – від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

«задовільно» / «зараховано» D – від 64 до 73 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними

завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

«задовільно» / «зараховано» E – від 60 до 63 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необгрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

«незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

«незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 (8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C		
64-73 (5)	D		
60-63 (4)	E	Задовільно	не зараховано
35-59 (3)	Fx	незадовільно	
1-34 (2)	F		

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 535 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. 8-є вид., доповн. Київ : Академвидав, 2021. 640 с.
3. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій: навч. посіб. Київ : Самміт-Книга, 2021. 472 с.
4. Історія та культура України: навч. посіб. О. С. Каденюк та ін. Кам'янець-Подільський : ПДАТУ. 2018. 311 с.
5. Історія та культура України: Навчальний посібник. Уклад. Дедурін Г. Іванов С.Ю., Чорний Г. В. Харків ХНУВС, 2018. 108 с.
6. Історія України : навчальний посібник. За ред. Смоленського. Київ : Алерта, 2013. 352 с.
7. Історія української культури / За ред. О. Павлова. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
8. Історія української культури : навчальний посібник. В. Шейко, Л. Г. Тишевська ; наук. ред. д-р іст. наук, проф. В. Шейко. Київ : Кондор, 2011. 259 с.
9. Історія української культури: підручник за ред. О.Павлової, Т.Мельничук. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
10. Каденюк О.С., Нестеренко В. А., Завадська І.М., Практикум «Історія та культура України»: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів освіти : Кам'янець-Подільський, 2019. 191 с.
11. Огієнко І. Коротка історія культурного життя українського народу: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 141 с.
12. Пальм Н. Є. Гетало Історія української культури : навчальний посібник. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с.

13. Станіславська К. Мистецькі форми сучасної видовищної культури. Київ : Стилос, 2020. 272 с.

Допоміжна

1. Былинський В. Україна – Русь у трьох книгах. Київ : Богдан, 2016. 418 с.
 2. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник. Київ : Стародавній Світ, 2012. 366 с.
 3. Загадки історії. Стародавній світ. Г. Єрмановська; пер. з рос. О. О. Якименко. Київ : Освіта, 2013. 378 с.
 4. Золота книга українських традицій та звичаїв. Авт.-уклад. І. Скрипник. Донецьк: ТОВ «Агентство Мультипрес», 2011. 288 с.
 5. Історія України в особах: Козаччина. Кер. авт. кол. В. Горобець. Київ: Україна, 2013. 304 с.
 6. Історія української культури: підручник (ВНЗ IV р.а.). В. Качкан, О. Величко, Н. Божко та ін.: за ред. В. Качкана. 3-є вид., випр.. Київ : Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2016. 368 с.
 7. Палій О. Короткий курс історії України. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 416 с.
- Поле битви – Україна. Від володарів степу до «кіборгів». Военна історія України від давнини до сьогодення. Б.Чорний, О.Сокирко, А.Пладонін та ін. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 351 с.
- Україна у війнах і революціях ХХ століття, 1914 - 1945 роки : Закономірності національного державотворчого процесу В. Литвин ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ : Наукова думка, 2012. 397 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://etnolog.org.ua/> – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського ПАНУ (дата звернення: 24.08.2023).
2. <http://elib.nplu.org/> – бібліотека «Культура України» (дата звернення: 24.08.2023).
3. <http://k-ua.net/> – сайт «Культура України» (дата звернення: 24.08.2023).
4. http://kultura.ho.ua/books_ku.htm – Культурологічна бібліотека (дата звернення: 24.08.2023).
5. <http://mari.kiev.ua/> – Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України (дата звернення: 24.08.2023).
6. <http://poetry.uazone.net/> – бібліотека української поезії (дата звернення: 24.08.2023).
7. <http://izbonuk.org.ua/> – бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України (дата звернення: 24.08.2023).
8. Гавриленко І. Конспект лекцій з історії України. URL : <https://histua.com/knigi/konspekt-lekcij-z-istoriya-ukraini> (дата звернення: 24.08.2023).
9. Донченко С. Конспект лекцій з дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня усіх форм навчання усіх напрямів підготовки. URL : <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/15/7-16-k119.pdf> (дата звернення: 24.08.2023).
10. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. URL : <https://histua.com/istoriya-ukraini> (дата звернення: 24.08.2023).
11. Історія України: Конспект лекцій / О.П. Гужва. та ін. Харків : УкрДАЗТ, 2014. 73 с. URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/7233/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf> (дата звернення: 24.08.2023).
12. Книги та підручники з історії України. URL : <https://histua.com/knigi> (дата звернення: 24.08.2023).

13. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Історія України» для студентів I курсів усіх спеціальностей. URL : <https://uahistory.co/lesson/ukraine-history-opornii-konspekt-leczii/> (дата звернення: 24.08.2023).
14. Хмарський В. М. Історія України : конспект лекцій. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 118 с. URL : http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/25019/1/Khmarskyi_history.pdf (дата звернення: 24.08.2023).